కొడవటిగంటి కుటుంబరావు

తిండి దొంగ

ఆధునిక రచయితలలో మ్యధ తరగతి సంసారుల జీవితాలని, అద్దంలో మాదిరి ప్రతి బింబించే టట్లు రచనలు చేయడంలో కుటుంబరావుగారు ప్రధములు. వీరి కథల్లో మధ్యతరగతివారి సమస్యలు ఎంతో వాస్తవికంగా, హృదయానికి హత్తుకునేటట్లు కనపడతాయి. చెప్పదలుచుకున్న విషయాన్ని సూటిగా పాఠకుని మనసుకి నాటేటట్లు చెపుతారు. 'కులం లేని మనిషి', 'ఆడజన్మ' లాటి పెద్ద కథలు, 'చదువు' అను నవలా మొదలైనవి అనేకం రాశారు కుటుంబరావుగారు. మధ్య తరగతి వారికీయన ప్రతినిధి.

"తిండి దొంగలంటే జ్ఞాపకం వచ్చింది. మొన్న మా అత్తగారేంచేసిం దనుకున్నారు? ఎవరితోనూ చెప్పకుండా పెద్దగిన్నెలో అన్నమూ, కూరలూ, పిండివంటలూ

అవీ పెట్టుకొని కొడుకుదగ్గిరికి వెళ్ళి పోయింది,'' అన్నాడు డాక్టరు శ్రీహరిరావు క్లబ్బులో.

అందరూ ఆశ్చర్య పడ్డారు.

* * *

వెంకాయమ్మ అన్నవస్త్రాలకు లోటులేని ఇంటనే పుట్టినా ఒక్క రోజుకూడా మనశ్శాంతి ఎరగదు. తన తండ్రి, పెత్తండ్రి నిత్యమూ కుక్కలల్లే కాట్లాడుకునేవాళ్లు. తన తల్లీ, ఆవిడవియ్యపురాలూ అస్తమానమూ సాధించుకుంటూ సూటీ పోటీలాడుకునేవాళ్లు. ఇల్లు పంచుకున్నా, దొడ్డి పంచుకుని బావి నడిమధ్యానికి దడికట్టుకున్నా కూడా ఈ పోట్లాటలు తప్పలేదు. ఇద్దరికీ కావలసిన ముసలమ్మ ఉండేది. ఒకరి మాటలు ఒకరికి వినపడక తప్పదాయె. బంధువులు – ఉభయపక్షాలకూ అయినవాళ్లు – రాకుండా ఉండరాయె. ఇవన్నీ పోట్లాటలు పెరగటానికి ఉపకరించాయి గాని సమాధానం కుదరటానికి తోడ్పడ్డ పాపాన పోలేదు. దొడ్డిదడినుంచి ఏవైపువాళ్లు నాలుక గీసుకోటానికింత తాటాకుముక్క లాగినా రెండోవేపువాళ్ళకి శివమెత్తుకొచ్చేది. ఆఖరుకు, బావిలోనుంచి ఎవరు ఎక్కువనీళ్లు చేదుకుంటున్నారనే దాన్నిగురించికూడా పోట్లాడుకునేవాళ్లు. పిల్లలకు కూడా పరస్పరం ద్వేషం కలిగేటట్టు చేశారు పెద్దవాళ్లు. పెద్దవాళ్ళ కావేషాలకన్నా ఈ ద్వేషాలే ఎక్కువ హానికరంగా ఉండేవి. ఎందుకంటే పెద్దవాళ్ళ కావేషాలకు ఏదో ఒక ఆధారం – కుంటిదో, గుడ్డిదో – ఉండేది. చిన్నవాళ్ళ ద్వేషాలకు ఏ ఆధారమూ లేదు. అది మానవ ప్రకృతిమీది

ద్వేషంగా పరిణమించకతప్పదు; మానవత్వాన్ని నాశనం చెయ్యకా తప్పదు.

వెంకాయమ్మకు పెళ్ళయి ఆమె కాపరానికి వెళ్ళిన తరవాత కొద్దికాలంపాటు జీవితం శాంతివంతంగా ఉన్నట్టు కనిపించింది గాని అది, రాజకీయవేత్తలు చెప్పినట్టు, స్మశాన శాంతి. వెంకాయమ్మ మామగారు చాలా ఏళ్ళక్రితమే పోయినాడు. ఆ ఇంటి ఆవరణలో ఆమె అత్తగారిదే రాజ్యం. ఆవిడతో ఎవరూ వాదించటానికి లేదు. ఎదురుమాట అనటానికి లేదు. ఆవిడకు ఎవరిమీదన్నా ఆగ్రహం వస్తే ఆపూట వాళ్లు తిండి తినరాదు. ఆవిడ ఏ కోడలినన్నా పిలిచి, "వందబిందెలు తోడు," అంటే తోడవలసిందే. ఎక్కడా పొయ్యటానికి లేకపోతే పారబోయాలిసిందేగాని తోడటం మానరాదు. ఆవిడ ఏ కొడుకునన్నా పిలిచి, "నీ పెళ్లాన్ని పది దెబ్బలు కొట్టు," అంటే వాడు కొట్టాలిసిందే, చావాలిసిందే. "ఎందుకు? ఏం చేసింది?" అనటానికి వీల్లేదు.

మొదట్లో వెంకాయమ్మ తన కళ్ళనూ చెవులనూ నమ్మకలేకపోయింది. ఇదంతా ఒక ఆటలాగా, అందులో తనకేమీ భాగం లేనట్టూ, తానుమాత్రం ప్రేక్షకురాలైనట్టూ భావించింది – తనను అత్తగారు నూరుబిందెలు తోడమని, తోడలేనని చేతుల బొబ్బలు ఊదుకున్నందుకు తన భర్తచేత పదిదెబ్బలు కొట్టించటం జరిగినాక ఈ భావన పోయింది.

యథార్థమైనంతమాత్రంచేత ప్రతిది సహజం కానవసరం లేదు. తన అత్తగారి ప్రవర్తనా, మిగిలినవాళ్లు ఆవిడ "పైత్యాన్ని" సహించి శిరసావహించటమూ వెంకాయమ్మకు అమిత అసహజంగా తోచింది. చదువుకున్న మగాళ్ళు కూడా యీపిచ్చిముండ మాటలు ఎందుకు వింటారూ? వాళ్ళకి యావజ్జీవ ఖైదెందుకు? తల్లి అని భక్తా? లేక ఆవిడపేర ఆస్తి ఉందని గౌరవమా?

ఆ తరంవాళ్ళలో వెంకాయమ్మ బాగా తెలివిగలదనే చెప్పాలి. ఎంత కీచులాడుకున్నా తన పుట్టింటివాళ్లు మెట్టినింటివాళ్ళకన్న చాలా నాగరికులని వెంకాయమ్మ సులభంగానే గ్రహించింది. తన అత్తగారు కొంతకాలానికి చచ్చిపోయింది. ఇకనైనా పరిస్థితులు మారతాయనుకున్నది. పరిస్థితులు మారాయిగాని వెంకాయమ్మ మొగుడు మానవత్వం సంపాదించలేదు. మానవత్వం తాలూకు బీజాలు ఆతనిలో ఏనా ్లపుణ్యాన నాశనమైపోయాయి, తలి ఆత్మకు శాంతి గలగగలందులకు వెంకాయమ్మను అతను రోజూ, కారణంలేకుండానే, చావగొట్టేవాడు. అదివరలో మొగుడు అత్తగారి చేతిలో పనిముట్టల్లే కనిపించటంవల్ల, ఆమెకెప్పుడూ అతనిమీద ఆటే కోపంరాలేదు ఇప్పుడు కోపమూ అసహ్యమూ కూడా కలిగాయి. ఈదశలోనే, ఇద్దరుపిల్లల తల్లి అయివుండి వెంకాయమ్మ గాడితప్పి, ప్రేమంటే ఎల్లా ఉంటుందో ఇతరత్రా తెలుసుకున్నది. కాని ఈరహస్య ప్రణయం కొద్దికాలమే సాగి వెంకాయమ్మ ప్రతిష్ఠ పాడుకాకుండా అంతమయింది. ఇది ఆమెకు మానసికంగా

చాలా మేలు చేసింది. సరిగా ఆ సమయానికి ఎవరో ఒకరు ఆమె హృదయంలో ప్రేమ రగల్చకపోతే ఆమె హృదయం శాశ్వతంగా శుష్కించిపోయి ఉండును. ఈ అనుభవం ఫలితంగా ఆమెకు కొడుకు మీదా కూతురిమీదా అనురాగం హెచ్చింది; జీవితంమీద కొంత ఆశకూడా కలిగింది.

* * *

వెంకాయమ్మ మొగుడు కష్టజీవి కాడు.

ఎవరో పొలాలు పండించి కుమ్మరిస్తే దానితో కాలక్షేపం చేసినవాడు. అయినప్పటికీ అతను పట్టణవాసాలలోని కష్టజీవుల మాదిరిగానే జీవితాన్ని మరచిపోవటానికి తాగుడు అలవాటు చేసుకున్నాడు. అంతులేనికష్టం పాఠకుల మనస్సులను ఎట్లా సంక్షోభింపజేస్తుందో, లోతులేని అజ్ఞానం అతని మనస్సును అదేవిధంగా క్షోభింపజేసి పలాయనం కోరింది. ఆట్టేశ్రమలేకుండా డబ్బు సంపాదించటానికి అతనుచేసిన ప్రయత్నాలు ఏమీ ఫలించలేదు. పైపెచ్చు ఉన్నదికూడా ఊడ్చి పెట్టుకుపోయింది. తల్లి ఆ స్త్రీమో ఆడపిల్లలకు. ఆవిడ ఆడించినట్టు ఆడిన కొడుకుకోడళ్ళకూ, వాళ్ళపిల్లలకూ పూచికపుల్ల దక్కలేదు.

* * *

వెంకాయమ్మ మొగుడు పోయేనాటికి ఆమె కొడుకు రమణయ్య పన్నెండేండ్లవాడు, కూతురు సుభద్ర ఎనిమిదేళ్ళది. తను జన్మఎత్తిన ముప్పై ఏళ్ళకు వెంకాయమ్మకు మొగుడు పోగానే మనశ్శాంతి లభించినట్టు కనిపించింది.

ఇప్పుడు తనకు ఇతరులమూలంగా ఏ బాధా లేదు. పిల్లలిద్దరూ బుద్ధిమంతులు. ఇద్దరూ చదువుకుంటున్నారు. ఏడెనిమి దెకరాల పొలంవున్నది. రైతు మంచివాడు. చుట్టపక్కాలతో, ముఖ్యంగా మొగుడి వైపువాళ్ళతో, అకారణమైన పేచీలు రాకుండా, మళ్ళీ వాళ్ళుతనను మోసం చెయ్యకుండా చూచుకోవాలి. ఇంటిపనులు చాలాభాగం రమణయ్య చేస్తాడు. కాని పైవాళ్ళ సహాయం లేకుండా జరగదు. తన మర్యాదకు భంగం రాకుండా మంచిమాటలతో ఇరుగు పొరుగు వాళ్ళచేత పనులు చేయించుకోవాలి. పిల్లలకు కాస్త దగ్గూ పడిసెమూవస్తే తనకు భగవంతుడుతప్ప మరో దిక్కు లేదనిపించేది. వెంకాయమ్మకు తన కేదన్నా జబ్బుచేస్తే "నేను పోతానేమో ? ఈ పిల్లలేమౌతారు ? వాళ్ళ మొహం ఎవరుచూస్తారు ?" అనిపించేది.

కాని ఈ విధమైన బాధ్యతలు వెంకాయమ్మను నిజంగా బాధించలేదు. పైనుంచి పోరులేకుండా ఉంటే స్వతంత్రంగా ఎంత బాధ్యత అయినా భరించవచ్చు. ఇది ప్రత్యేక వ్యక్తులకూ, ప్రజలకూ కూడా వర్తిస్తుంది.

అంతమాత్రానికి మనిషికి మించిన బాధ్యతలుండవని కాదు. సుభద్ర పెళ్ళి ఒకటి వెంకాయమ్మను చాలా బాధించసాగింది. తను న్యాయంగా కోరదగిన కోర్కెలనే అనుచుకునే స్వభావంగల వెంకాయమ్మ కూతురి పెళ్ళి విషయంలో ఎన్నో గొంతెమ్మ కోరికలు కోరసాగింది. సుభద్రకు వచ్చే మొగుడు అందరికీ నచ్చాలి; అందగాడుగా, చదువుకున్నవాడుగా, బుద్ధిమంతుడుగా, డబ్బున్నవాడుగా ఉండాలి;

సుభద్ర అత్తవారు మంచివారై ఉండాలి; వాళ్లు పెద్ద కట్నా లడగరాదు; పెళ్ళికి ఏమీ ఖర్చు కారాదు.

ఈ ఆఖరు కోరిక తప్ప మిగిలినవన్నీ కలసివచ్చిన సంబంధం వచ్చింది, వాళ్లు సుభద్రనుచూసి చేసుకుంటా మన్నారు. వాళ్ళంతట వాళ్లు కట్నం యింత ఇమ్మని అడగ లేదుగాని అవతల మూడువేలు కట్నమిస్తామంటూ సంబంధా లున్నాయి. కట్నాల కిందనే మూడు వేలు పోసి పెళ్ళిఖర్చుల కింకొక వెయ్యి పోసి – రమణయ్య అడుక్కు తినాలిసిందే.

సుభద్ర పెళ్ళికి రమణయ్య బొత్తిగా బొట్టికాయ కాడు; పదిహేనో ఏడు వచ్చింది. స్కూలు ఫైనలు చదువు తున్నాడు. వెంకాయమ్మ కొడుకును సలహా అడిగింది. "ఖర్చయితే అయిందిలే, మంచి సంబంధం చేద్దాం. మగ వాణ్ణి బతకలేక పోతానా?" అన్నాడు. వెంకాయమ్మ సంబంధం స్థిరం చేసింది. పెళ్ళివారు వెయ్యిన్నూట పద హారు రొక్కమూ, మిగిలిన లాంచనాల క్రిందా, వచ్చిన వారి బట్టలకిందా మరో వెయ్యి తీసుకోవటానికి అంగీకరిం చారు.

ఈ పెళ్ళి నిశ్చయించు వెంకాయమ్మ బంధువుల విమ ర్శకు గురి అయింది. ముఖ్యంగా ఆమె మొగుడివైపువాళ్ళు, "మా వంశానికి చెందిన పొలం కాస్తా లోకులు పాలు చేస్తు న్నావు – మా తాత ముత్తాతలు అనుభవించిన ఆస్తి!" అన్నారు. వెంకాయమ్మకు అభిమానం వచ్చింది. సుభద్ర పెళ్లికి అవసరమైన మూడు వేలూ పొలం తాకట్టు పెట్టి రూపాయి వడ్డీకి సంపాదించింది. పొలంమీద వచ్చేదానితో

ఏనాటికైనా అసలు ఫాయిదాలు చెల్లుబడవా, రమణయ్య సంపాదించాడా? – అని ఆమె ధైర్యం. ఏమైనాసరే పొలంలో ఒక్క సెంటు కూడా అమ్మరాదని ఆమె ప్రతిజ్ఞ.

*　　　*　　　*

ఈ ప్రతిజ్ఞ చెల్లలేదు. రమణయ్య మేజరు కాగానే నాలుగెకరాలు అమ్మి వడ్డీతో సహా ఈ బాకీ తీర్చేశాడు. అప్పుడే అతని భార్య కూడా కాపరానికి వచ్చేసింది. అతనికి ఉద్యోగం మాత్రం నిలకడగా దొరకలేదు. నెలకు పాతిక రూపాయలు సంపాదించటానికి నానా హైరానా పడాల్సి వచ్చింది.

అతని దరిద్రం కవులు కీర్తించేది, చిత్రకారులు చిత్రించేది కాదు. అది ఆకర్ష రహితమై, గాయం కలగనీకుండా తగిలిన దెబ్బలాటిది. రెండేళ్ళకొకరు చొప్పున పిల్లలు పుట్టుకు రాసాగారు. ఖర్చు జాస్తి అయింది. దానికి తగ్గ ఆర్జన లేదు. ఇంట్లో సరిగా తిండి, గుడ్డా లేవు.

మొదట్లో వెంకాయమ్మ ఈ దారిద్ర్యాన్ని లక్ష్య పెట్టలేదు. రమణయ్యాను కోడల్ని చూస్తుంటే వెంకాయమ్మ కేదో గొప్ప సంతృప్తి కలిగేది. ఈ తరం వాళ్లు జీవితాన్ని మార్చేశారు. రమణయ్య భార్య జానకి తన కాలంనాటి కోడలు కాదు. తనను రమణయ్య, ఎట్లా చూసేవాడో, జానకి అట్లాగే చూసేది. రమణయ్య కూడా తన కాలంనాటి భర్త కాదు. జానకిని బిడియం లేకుండా ఆపేక్షతో చూసేవాడు. ''నీవు ఆడదానివి. నిన్ను మని

ష్లే చూడవలసిన అవసరం లేదు,'' అన్నట్టు ఎప్పుడూ పెళ్ళాంతో మాట్లాడేవాడు కాడు.

''ఇంకా కొంత కాలానికైనా మొగుళ్ళంతా పెళ్ళాలను ఇట్లాగే చూస్తారు కాబోలు. ఎంత మంచి రోజులు!'' అనుకునేది వెంకాయమ్మ. ఏ మనిషిలోగాని అటువంటి ఆశ కలిగించే శక్తులు తప్పక అభ్యుదయ శక్తులే.

కాని ప్రత్యక్ష దారిద్ర్యం ఇటువంటి సంతృప్తిని ఎంతో కాలం దక్కనివ్వదు. ఒక్కొక్క ఏడే, ఒక్కొక్క నెలే, ఒక్కొక్క వారమే, ఒక్కొక్క రోజే యుగంగా గడవ సాగింది.

దారిద్ర్యం మనుష్యుల మంచి తనాన్ని మన్నించదు. దానిని మన్నించే మానవులు దారిద్ర్యాన్ని నాశనం చెయ్యటానికి పూనుకోవాలి. మంచితనం మీదా, సంస్కారం మీద అభిమానం వున్న వాళ్ళు దారిద్ర్యంపట్ల ఉపేక్ష వహిస్తే దారిద్ర్యం మంచి తనాన్ని నాశనం చేసి తీరుతుంది.

*　　　*　　　*　　　*

మాతో ఎందుకమ్మా నువ్వుకూడా ఈ కష్టాలు పడటం? నువ్వు సుభద్ర దగ్గిరికి పోయి వుండు. శ్రీహరి రావు పని బాగుంది. అతని వైద్యం బాగా సాగుతున్నది. నెల నెలా వెయ్యా, పదిహేను వందలూ బ్యాంకులో వేస్తున్నాట్ట,'' అని రమణయ్య తల్లిని ప్రయాణం చేయించాడు.

వెంకాయమ్మ కూతురు దగ్గరికి వచ్చింది. చాలా సేపు నీటిలో మునిగి వుండి ఉక్కిరి బిక్కిరి అవుతూ ఉన్న మనిషి బయటికి వచ్చినట్టయింది. ఇక్కడ దరిద్రం లేదు.

లక్ష్మి తాండవ మాడుతున్నది. సుభద్ర పూర్వ జన్మ సుకృతం - ఏ పెట్టి తీసినా పది రూపాయల నోట్లే. ఇన పెట్టిలో వెయ్యి రూపాయలకు తక్కువ ఏనాడూ ఉండవు. బీదవాళ్ళల్లే కనిపించేవాళ్లు కూడా డాక్టరు దర్శనం చేసుకుని ఆయనచేత కసిరించుకుని అయిదు రూపాయల నోట్లూ, పది రూపాయల నోట్లు చేతిలో పెట్టి పోతుంటారు. రోజూ ఇట్లాగే సాగుతుంది. రేపు పది రూపాయల నోటు రాదేమో అనే భయం లేదు - రాకపోతే ఇబ్బంది లేదు.

సుభద్ర వంటినిండా బంగారు తొడుగు.

సుభద్ర కూతురికి ఉన్నాయి, వెయ్యి రూపాయల నగలు! బొమ్మలూ, తోపుడుబళ్లూ, వెండి గిన్నెలూ, బంగారు గిన్నెలూనూ.

ఒక వారంపాటు వెంకాయమ్మకు తన కొడుకు జీవితం జ్ఞాపకమే రాలేదు. కాని ఈ యింట్లో తనకున్న స్థానం నౌకర్లకున్నటువంటిదేనని వెంకాయమ్మకు త్వరలోనే తెలిసిపోయింది. ఇంటికి వచ్చే గొప్ప వాళ్ళతో తాను మాట్లాడరాదు. ఇంట్లో పనివాళ్ళకు తను పనులు చెప్పరాదు. మొగుడూ, పెళ్ళామూ ఎక్కడికి బయలుదేరినా తనను పిలవరు. సుభద్ర తనతో మాట్లాడేటప్పుడు నౌకర్లతో మాట్లాడిన దానికన్నకూడా అసహ్యంగా మాట్లాడుతుంది. నౌకర్లు కోపంవస్తే పని మానేసి పోవచ్చు...ఎవరో సుభద్రను అడిగారు, "ఆవిడ మీ అత్తగారాండీ?" అని...

ఈ ఇంట్లో జరిగే వృధాఖర్చు చూసి, కొడుకు పడుతున్న పాట్లు జ్ఞాపకం వచ్చి, వెంకాయమ్మకు కన్నీటి పర్యం

తం అయింది. ఈ దుబారా ఖర్చులో సగం వుంటే - నాలుగో వంతుంటే - రమణయ్య జీవితం హాయిగా వెళ్ళి పోను!...ఎందుకీ వ్యత్యాసం? ఎవరు చెబుతారు? ఎట్లా అర్థమవుతుంది?

నోరు కట్టుకోలేక వెంకాయమ్మ ఒక నాడు కూతుర్ని అడిగింది, "నీ దగ్గర ఎప్పుడన్నా కాస్త డబ్బు మిగిలితే అన్నయ్యకు పంపించరాదుటే?" అని.

"నా కటువంటి పనులు అసహ్యం. మా ఆయనకు తెలియకుండా నే నొక్క కానీ ఖర్చు చేయను. అన్నయ్యకు కావలిస్తే ఆయన్నడగరాదు? నామోషీయా?" అన్నది సుభద్ర. సుభద్ర హృదయంలేని మనిషి కాదు. కూతురి మీద ఎంతో ఆపేక్ష. డబ్బుకు దారిద్ర్యంమీదగల నిర్లక్ష్యమే సుభద్రలో కనిపిస్తున్నది.

* * *

ఆ రోజు డాక్టరు శ్రీహరిరావు యింటో విందు. సుభద్ర పుట్టిన రోజు. ఎంతెంత గొప్పవాళ్ళు వస్తున్నారు. పెద్దెత్తున వంట సాగుతున్నది, మణుగులకొద్ది కూరలు, గుండిగలతో అన్నం.

ఆ రోజే వచ్చింది రమణయ్య దగ్గిర్నుంచి ఉత్తరం. "...జానకి మూడు రోజులనుంచీ మంచం పట్టింది. డాక్టర్లకు చూపమంటారు. దేనికి? తినడానికి తిండిలేక మాడే మనిషికి మందులెందుకు? ఇవాళో రేపో అందరము మంచం ఎక్కడానికి సిద్ధంగానే ఉన్నాక..."

ఎంత కష్టమైనా ప్రత్యక్షంగా భరించటంకన్న పరో క్షంగా సహించటం చాలా కష్టం. ఈ ఉత్తరం చూడగానే వెంకాయమ్మ కాళ్లు చేతులూ వణికి శరీరం చల్లబడ్డట్ట యింది. ఇటువంటి పరిస్థితులు అదివరలో వెంకాయమ్మ చూస్తుండగా చాలాసార్లు జరిగాయి. ఈ ఉత్తరం రాసిన మరో గంటకు రమణయ్య ఎవరిదగ్గిరన్నా రెండు రూపాయలు బదులు పుచ్చుకొని వుండవచ్చు కాని, ఆ విషయం వెంకా యమ్మకు ఎట్లా తట్టుతుంది?

ఆమె ఉత్తరం పట్టుకుని సుభద్ర దగ్గిరికి పోయి, "అన్నయ్య ఉత్తరం రాశాడే!" అన్నది.

భూభారమంతా మోస్తున్నంత విసుగుతో సుభద్ర, "ఇప్పుడేమిటమ్మా? తరవాత సావకాశంగా చూడ కూడదూ?" అంటూ అర్జంటు పనిమీద వెళ్ళిపోయింది.

ఆ రాత్రి భోజనాలయాయి. విస్తళ్లలో ఎవరిచిత్తం వచ్చినంత వారు పారేశారు. కొడుకు దగ్గిర్నుంచి ఉత్తరం వచ్చిన తరవాత వెంకాయమ్మ గుక్కెడు మంచి నీళ్లు తాగ లేదు. అందరు భోజనాలు అయి, పనివాళ్ళు వెళ్ళిపోయే సరికి రాత్రి పదకొండయింది. వెంకాయమ్మ ఇంకా భోం చెయ్యలేదు. భోంచేశావా అని అడిగేవారు లేరు.

వెంకాయమ్మ వంట ఇంటిలోకి పోయింది. ఇంకో సమారాధనకు సరిపోయే పదార్థాలు మిగిలిపోయాయి. ఒక అరిటాకు వేసుకుని పట్టెడన్నం పెట్టుకుని భోజనానికి కూచుంది. ముద్ద దిగలేదు. "ఏపాటు తప్పినా సాపాటు తప్పదు,"

అంటూ బలవంతాన రెండు ముద్దలు మింగిందో లేదో వాంతి అయిపోయింది.

వెంకాయమ్మకు ఏదో గొప్ప ఆలోచన తట్టింది. ఒక పెద్ద గిన్నె తీసి, దాని నిండా అన్నమూ, కూరలూ, పిండి వంటలూ, పచ్చళ్లూ కుక్కి పెట్టింది. దానిపైన ఆకు కప్పి వాసెన కట్టింది.

అది పట్టుకుని అర్ధ రాత్రి వేళ బయలు దేరింది - కొడుకు ఇంటికి!